

KAJ SE DOGAJA NA PODROČJU ROKODELSTVA IN OBRTI?

Sodobnost tradicionalnih rokodelskih in obrtniških znanj in dejavnosti, Zoom, 31. 5. 2021

Zadnji letošnji majski dan smo se v več kot 60-članski zasedbi poslušalstva, predavateljic in predavateljev zbrali na spletnem dogodku, poimenovanem *Sodobnost tradicionalnih rokodelskih in obrtniških znanj in dejavnosti*. Posvet je potekal pod okriljem Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, program je bil pester, diskusija plodna. Da smo bili priča večplastni predstavitvi prizadevanj za ohranitev in razvoj rokodelskega znanja in obrti, se moramo zahvaliti Mateji Habinc in Veroniki Zavrtnik, ki sta na dogodek povabili strokovnjakinje in strokovnjake z različnih področij, stopenj poznavanja problematike rokodelstva in vključenosti vanjo. Dogodek je bil zasnovan kot pregled in vpogled v stanje organiziranja, izobraževanja rokodelcev in rokodelk, raznovrstnega vključevanja v gospodarski sektor, izmenjava idej ter poročanje o nadaljnjih premikih (predvsem zakonodajne) skrbi za rokodelstvo.

Prvi sklop posveta se je po nagovoru dekana Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani Romana Kuharja in predstojnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Jake Repiča pričel s predavanjem Janeza Bogataja, ki je osvetlil strukturo izobraževanja in organiziranja rokodelskega dela skozi čas. Pomembnejša prizadevanja za dosežke, pa tudi proti neizkoriščenosti takrat prepoznanih potencialov systemskega razvijanja »domače in umetnostne obrti«, kot jo klasificira Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije (OZS), so se dogodila po letu 1977, ko je potekala prva bienalna razstava rokodelcev v Slovenj Gradcu. Poglavitno je, da je predavatelj, dolgoletni raziskovalec in opazovalec rokodelstva in pobudnik zasnove regionalnih rokodelskih centrov z osrednjim rokodelskim centrom v Ljubljani, neposredno in neidealistično izpostavil glavne vrzeli v izobraževanju, organizaciji in (državni, strokovni, formalnopravni) podpori rokodelcem in rokodelkam.

Delovanje obstoječih devetih rokodelskih centrov je podrobneje predstavila vodja Rokodelskega centra DUO Škofja Loka Kati Sekirnik. Poslanstvo devetih rokodelskih centrov po Sloveniji, združenih v Konzorcij – torej dokumentacija, predstavitve in prenos rokodelskega znanja in veščin, vrednotenje, trženje, posredovanje interesov rokodelcev in rokodelk državnim institucijam oziroma tisto, čemur rečemo celostna obravnava – se (uspešno) izvaja, potenciali pa o(b)stajajo. Ti so možni predvsem na področju sooblikovanja trajnostne turistične ponudbe; ker pa Konzorcij predstavlja vezni člen med ustvarjalci in državnimi institucijami, je bila izpostavljena systemsko neu-

strezna ureditev na področju zakonodaje, saj ni krovnega zakona, ki bi ščitil interese in delo rokodelcev.

O premikih pred tremi leti ustanovljene Medresorske delovne skupine, ki bi uskladila zakonodajo, je na posvetu spregovoril Franc Stanonik. Vodenje skupine je prevzelo Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, vanjo pa je vključeno še Ministrstvo za finance, Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Izkazalo se je, da je bilo poglobljanje v rokodelstvo s pravnega stališča vsaj za nekaj dobro: delovna skupina je sklepčna, da rokodelstva ni enostavno opredeliti, saj gre za spoj različnih organizacijskih oblik obrtniškega dela, izobraževanja, trgovanja in celo socialnega varstva. Postopek zakonske ureditve, ki ga usklajuje pet različnih ministrstev, je dolgotrajen in v tem času žal ni prednost. Predvsem pa v slovenskem prostoru manjka strategija, ki bi preseгла menjavo vodilnih oseb v državnih institucijah in omogočila stalnost prizadevanj za ureditev področja rokodelstva.

Naslednji sklop je prepletal dve pomembni osišči: izobraževanje in primere praks znamčenja, torej vključevanja v tržno gospodarstvo. O pomenu izobraževanja in skrbi za nadaljevanje rokodelskih dejavnosti je najprej spregovoril Jernej Bortolato, predsednik Sekcije za domačo in umetnostno obrt pri OZS. Rokodelske dejavnosti bi bilo smiselno spodbuditi tudi z davčnimi olajšavami, mlade pa pritegniti z možnostmi sodobnih interpretacij in implementacij tradicionalnih znanj in veščin.

Ena od možnih poti potrjevanja obvladanja rokodelskega znanja in veščin je tudi odločitev za nacionalno poklicno kvalifikacijo (NPK), ki jo je predstavil Boštjan Košorok s Centra RS za poklicno izobraževanje. V Sloveniji je formalna izobrazba za tradicionalne rokodelske obrti skorajda zamrla, zato so toliko bolj pomembne pobude za dokumentiranje znanja in organiziranje tečajev v rokodelskih centrih, ki se v več primerih povezujejo s pridobivanjem formalnih poklicnih nazivov v obliki NPK (na primer v Idriji in Veržaju). Na seznamu poklicnih nazivov ni veliko poklicev, povezanih z rokodelstvom in obrtmi, dodatno motivacijo in tehten argument pri ureditvi področja pa predstavlja dejstvo, da gre za ohranjanje znanja, ki je uvrščeno med (nesnovno) kulturno dediščino. Sistematična ureditev bi prispevala k dodatnim zaposlitvenim možnostim, kot velja za nekatere storitvene obrti, ki temeljijo na sistemu NPK. Pri zagotavljanju formalne izobraževalne

* Tajda Jerkič, dipl. etnologinja in kulturna antropologinja (UN), študentka magistrskega študija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; tajda.jerkic@gmail.com.

mreže je pomembno nasloviti tudi dvome, ki rokodelce in rokodelke odvrčajo od pridobivanja formalnega poklica, ti pa lahko izhajajo iz nepoznavanja prednosti. Ena pomembnejših je večja suverenost nosilcev znanja in veščin, ki je lahko ključna za odgovorno predajanje rokodelskih spretnosti naslednjim generacijam.

Prednosti kolektivnih blagovnih znamk na primeru rokodelstva je izpostavila Tanja Lešnik Štuhec, ki je sodelovala pri razvijanju krovne znamke *Izvirno slovensko*, ki povezuje 16 znamk. Poudarila je, da se z uveljavljanjem znamke oblikuje prepoznavnost in jamči vrednote zelenega turizma, obenem pa odgovarja na težnjo izkustvenega turizma, saj vključuje prikaze mojstrov rokodelcev med procesom izdelave unikatnih izdelkov. Taki turistični izdelki ustvarjajo privlačno zgodbo, ki spodbuja obisk destinacij, in obratno – zgodbe rokodelcev in rokodelk odpirajo priložnosti za novo turistično ponudbo.

Če je na področju zakonodaje težje govoriti o uspehu, pa je certifikat *Rokodelstvo Art & Craft Slovenija*, ki ga podeljuje strokovna komisija OZS, dobro uveljavljen in prepoznan tudi izven slovenskih meja, kar ustvarja visoko kakovost ponudbe rokodelskih izdelkov (ne pa nujno storitev). Pomen ohranjanja slednjih je v zadnjem tematskem sklopu izpostavil Vito Hazler. Tudi v razpravi je bila večkrat omenjena nuja po vzpostavitvi evidence mojstrov in mojstric, ki ustvarjajo iz lokalnih materialov, iz katere bi črpali tako strokovni delavci in delavke (na primer za potrebe varovanja, ustreznega konserviranja in restavriranja kulturnih spomenikov), pa tudi tisti, ki so jim take tradicionalne rešitve blizu ali pa želijo s tem poskrbeti za ohranjanje kulturne dediščine. Četudi se zdi takšno ravnanje blizu promociji, so ta prizadevanja usmerjena v obveščanje in večjo dostopnost mojstrov in mojstric.

V času preobsežne proizvodnje materialnih dobrin in nepotrepljivega ravnanja z okoljem nastajajo mnogi zanimivi projekti, ki povezujejo sodobno oblikovanje s tradicionalnimi veščinami. Iz rokodelstva kot dela »ljudske« tehnologije in umetnosti namreč črpajo trajnostno naravnane oblikovalke in oblikovalci. Zgleden primer takšnega sodelovanja sta predstavili Maja Vardjan in Cvetka Požar, kustosinji mednarodnega projekta, razstave in spletne platforme *MADE IN*, ki so bili v letu 2020 predstavljeni v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje v Ljubljani. Izpostavljeno je bilo tudi dejstvo, da je meja med področjem industrijskega in unikatnega oblikovanja in rokodelstva tanka, saj slednje združuje oblikovanje in uresničevanje zamisli izdelka, oblikovalci pa (lahko) črpajo iz tradicionalnega znanja ter izdelke preoblikujejo s pomočjo novih pristopov in jim dodajajo nove načine uporabe. Treba je izpostaviti, da rokodelske veščine niso pomembne zgolj kot predmet zaščite nesnovne kulturne dediščine (v nacionalnem Registru je sicer 28 enot, ki ustrezajo podvrsti rokodelskih in obrtniških znanj), ampak tudi kot trajne tehnološke rešitve in spoznanja, kar so v razpravi izpostavili restavratorji in konservatorji.

Prej omenjeni rokodelski centri, ki so vpeti v lokalne in regionalne razvojne politike, so lahko tudi zgled za oblikovanje novih možnosti dela, povezovanje ustvarjalcev in ustvarjalcev ter mreženje s končnimi uporabniki ali kupci. Pred koncem posveta je svoje delo predstavil Aleš Kacin, žirovski oblikovalec in arhitekt ter ustanovitelj in vodja čevlarske delavnice AK Alojz Karner, ki ga je sodelovanje v projektu štirih lokalnih akcijskih skupin *Domače in umetnostne obrti – dediščina in sodobnost* spodbudilo k razvoju svoje delavnice in ponudbe. V njej namreč združuje tradicionalno ročno izdelavo čevljev in sodobno digitalno tehnologijo, ki omogoča, da je vsak čevelj narejen po meri stopal naročnika. Alešovo delovanje je tesno vpeto v bogato rokodelsko in industrijsko zgodovino Žirov, kjer so se pred 50 leti takratni čevljarji povezali v danes svetovno znano podjetje Alpina, v kateri je deloval tudi Alešev ded Alojz Karner, ki mu je predal čevlarsko znanje. Če je bilo rokodelstvo v preteklosti gonilo za industrijski razvoj, pa se danes vse bolj vzpostavlja povezava rokodelstva s turizmom: delavnico AK Alojz Karner in prikaz postopka izdelave čevljev si sedaj lahko ogledajo obiskovalci Žirov.

V razpravi ob koncu posveta je Branko Suhadolnik iz Zveze društev upokojencev Slovenije izpostavil željo po aktivni vključenosti v prenos znanja, saj ustvarja kar 2000 upokojenk in upokojencev. V rokodelskih centrih se rokodelci in rokodelke sicer gibljejo na različnih ravneh profesionalizacije, večinoma pa so imetniki prej omenjenega certifikata *Rokodelstvo Art & Craft Slovenija*. To ne velja za ljubiteljske rokodelce, ki si ne prizadevajo za resnejši vstop na trg, zato bo v prihodnje treba izpostaviti taka neskladja, ozavestiti pomen izobraževanja in poskrbeti za sistematično dokumentacijo znanja, ki ga imajo rokodelci ali rokodelke. V živahni razpravi so bile omenjene različne problematike, zato polje (tradicionalnega) rokodelstva in obrti v okviru etnologije in kulturne antropologije nedvomno ponuja veliko možnosti za nadaljnje premisleke in raziskovanja: od vključevanja v urejanje problematike »od spodaj navzgor«, spodbujanja državnih institucij k nadaljevanju prizadevanj za ureditev zakonodaje, povezovanja z regionalnimi razvojnimi strategijami (oziroma agencijami) in turizmom, podpiranja sodelovanja med oblikovalci in rokodelci, naslavljanja ekonomskih in družbenih razsežnosti (npr. medgeneracijskega učenja, oblikovanja in utrjevanja odnosov v lokalni skupnosti ter revitalizacije mestnih središč)¹ do vsestranske strokovne podpore pri dokumentiranju, pripravljanju podlag za NPK, vpisov v Register nesnovne kulturne dediščine ipd. Posvet predstavlja uspešen začetek, v prihodnje pa upam(o) na povezovanje akterk in akterjev, ki jih združuje polje tradicionalnega rokodelstva, obrtniških znanj in dejavnosti »v živo«, kot to pritiče rokodelskim dejavnostim.

1 O sodobnem rokodelstvu in urbanih rokodelskih sejmih več v publikaciji *Delavnica, polna nereda: Sodobni rokodelci in oblikovalci v Sloveniji* (Maja Korun Hočevnar (ur.), Zavod Lab Laar, Ljubljana 2014).